

SIMBOLI

Jagnje božje: jagnje kot simbol Kristusa, žrtve za spravo med človeštvom in Bogom
Št.12: dvanajst učencev, apostolov
evangelij: vsak od štirih biblijskih opisov Kristusovega življenja, dela in nauka, Kristusov nauk, krščanska vera

Druidi so bili aristokratski svečeniki, ki so vladali poganskim Keltom. V njih je bila pogosto združena vloga kralja z vlogo svečenika.

Krščanski misijonarji so širili vero, ko so prišli v 5. st. prispeli na Irsko, so Kelti vso svojo vlogo preusmerili v službo krščanstva, za katero je značilna stroga pobožnost in nesebična vdanost duhovnikom.

Iluminirani rokopisi sodijo med najbolj bleščeče dosežke evropske književnosti. Irske se rimski imperij ni dotaknil, njena umetnost je ohranila svoj izvorni slog. Veliko obdobje iluminacije je trajalo od druge polovice 7. st. do začetka 9. st. V teh edinstvenih delih se družijo živost risbe z resnobnim upodabljanjem svetnikov, katerih podaljšana, močna obličja kažejo na zvezo s keltsko preteklostjo. V Knjigi iz Kellsa obdajajo sv. Matevža okrašeni okviri in motivi, ki jih je udomačila na Irskem že umetnost njene poganske preteklosti.

Kodeksi ali rokopisna knjiga – najstarejši evangelijski teksti so bili naipsani na papirusnih zvitkih. Kodeksi (v knjigo vezani listi rokopisa) so pisani na pergament in so se pojavili vsaj v 3. st. n. št.

Skriptorij je prostor, kjer so duhovniki prepisovali dela in jih iluminirali.

BAZILIKA – izraz je v grški antiki natančneje označeval 'prostor' ali 'dvorano' in še posebej kraljevo dvorano v Atenah (*stoa basilike*), v rim. Antiki pa v zvezi z določenimi arh. Oblikami posebno pomembne javne zgradbe – upravne, sodne in trgovske ali pa kultne, mdr. Tudi cesarske palače. Ime je odtod prešlo na določeno vrsto starokršč. Cerkvene stavbe, katere nastanek je v posameznostih še danes nejasen. Osnovna oblika krščanske bazilike je podolgovat, visok, osrednji prostor (glavna ladja), obdan na obeh straneh z dvema ali več (4, 6) s stranskimi prostori (stranskimi ladjami), ki se stebri odpirajo v osrednji prostor. Svetloba prihaja skozi visoko postavljena okna bogateje oblikovane srednje ladje (svetlobno nadstropje).

APSIDA – gr. 'apsis' – svod. Na polkrožnem, pravokotnem ali mnogokotnem tlorisu zgrajen zaključek in večinoma prekrit s polkupolo; pogosto tudi stranske apside.

TRANSEPT ali prečna ladja

PASTOFORION – prvotno niša ali celica v templju, v starokrščanskih cerkvah oznaka za dva stranska prostora

BAPTISTERIJ – prostor ali stavba za krščevanje, krstilnica

BALUSRADNA OGRAJA – ograja narejena iz modeliranih stebričkov

KATAKOMBE – sklopi podzemnih hodnikov in prostorov, kjer so pokopavali umrle. V času preganjanja – pred tolerančnim ediktom – pa so se v njih zbirali kristjani pri skupnih obredih.

EVHARISTIJA - tretji od sedmih zakramentov katoliške cerkve, sveto rešnje telo, posvečena hostija

LUNETA - poslikana ali reliefno okrašena polkrožna ploskev nad vrati, oknom

IKONA – (gr. Eikone=podoba) v antiki so okraševali hodnike javnih poslopij s portreti filozofov, književnikov in drugih duhovnih veljakov, ki so bili naslikani na lesene plošče; doma so imeli portrete prednikov v trajen spomin. Ta tradicija se je ohranila vse do zgodnjega srednjega veka, ko so se uveljavile tudi upodobitve svetnikov – kot posebna oblika čaščenja za vero zaslužnih oseb. Te slike zaznamuje brezčasnost, mir, čustvenega dogajanja pravzaprav ni, okolje je vse pogosteje neopredeljeno, zlato.

IKONOSTAS – struktura, sestavljena iz več ikon, ki je kot predelna stena na vzhodni strani cerkve zapirala dostop javnosti do najsvetejšega.

INICIALA – posebej poudarjena začetnica, ponavadi slikarsko okrašena. Po letu 400 so začeli z inicialami poudarjati začetek besedila in pozneje stavka; zlagoma so se razvile v mnogo tipov (vitične, listne, pripovedne itd.)

ILUMINACIJA – širok izraz, ki nadomešča knjižno slikarstvo in dobesedno pomeni 'osvetlitev' – slika 'osvetljuje' oz. pojasnjuje, dopolnjuje besedilo.

MINIATURA – izvira iz oznake za rdečo barvo (minij), ker so pomembna mesta v rokopisu poudarili z rdečo barvo (miniare=okrasiti z minijem, z rdečo tinto). Že dolgo časa pa ta beseda pomeni sliko (in sleherni izdelek) majhnih dimenzij.

SKRINJICA ZA RELIKVIJE – skrinjica, pogosto narejena iz zlata, slonovine, okrašena z dragimi in poldragimi kamni, v njih shranjevali relikvije

FILANTROPIJA - ljubezen do ljudi in pripravljenost pomagati jim, človekoljubje

LONGITUDINALNO - vzdolžno, podolžno, dolžinsko

ORNAMENT - likovni element, namenjen lepšavi, okrask; tapeta, friz, rozeta

OKTAGONALNA ZASNOVA – zasnova, ki ima v tlorisu osmerokotno obliko

NOSILNE PRVINE – steber, slop, pilaster, stebrišče, arkada, zid

NOŠENE PRVINE – raven strop, obok, kupola

PRIMERI:

CESAR JUSTINIJAN – imperij je dosegel vrhunec moči pod Justinijanom Velikim (vladal 527-565), bleščečim vladarjem z velikimi vojaškimi ambicijami. Povečal prestolnico in dal zgraditi Hagio Sofio, ki naj bi postala središče bogočasja za ves krščanski svet. Njegov največji dosežek je kodifikacija rimskega prava. Njegov Codex Justinianus je postal v srednjem veku vir evropskega pravoznanstva. Mozaika Justinijana s spremstvom in na nasprotni steni Teodora s spremstvom se nahajata v cerkvi San Vitale v Ravenni. V mozaikih so tudi dragi in poldragi kamni, pa tudi stekleni kamenčki, pod katere so dodajali zlate lističe. Telesa so v primerjavi z glavami predolga.

CESARICA TEODORA S SPREMSTVOM – Justinianova soproga, cesarica Teodora (500 – 548) je bila močno vplivna cesarjeva svetovalka, ki je imela dovolj politične ostrine pa tudi talenta in spretnosti pri vladanju kljub svojemu neuglednemu poreklu in razvratni preteklosti. Justinijan se je kljub nasprotovanju dvora poročil z njo in jo povzdignil v cesarico.

HAGIA SOFIA – (cerkev Svete modrosti), zgrajena za vlade Justinijana I., je bila dograjena v petih letih. Postala naj bi duhovno središče države in je največja krščanska cerkev v vzhodnem svetu. Po sijaju jo prekaša samo še Petrova cerkev v Rimu. Najslavnejša med vsemi arhitekti, ki so jo gradili sta bila Anthemius iz Trallesa in Isidorus iz Mileta. Celotni načrt razodeva le malo klasičnega vpliva, čeprav je Justinijan oplenil klasične stavbe v Atenah, Efezu, Rimu in Baalbeku, od koder je vzel marmor. Tehnično je najbolj osupljiva mogočna osrednja kupola, ki meri v premeru 31 m. nosijo jo štirje oboki, ki jih vežejo pendentivi; ti hkrati ločujejo med seboj polkupole. Manjše polkupole so nanizane ob glavnih stebrih. Pritisk polkupol prevzema na zahodu lok, ki ga nosijo stebri. Oboki prenašajo pritisk navzven na vrsto obstenskih opornikov. Stranski oporniki podpirajo pritisk kupole proti jugu in severu. Z gradnjo kupol na lokih je bilo mogoče premostiti velike površine. Zunanje opečnate stene so ometane. Opečnate kupole in polkupole so pokrite s svincem. Notranje stene, oporni stebri in tla so pokriti z različnimi vrstami marmorja, oboki in kupole pa z bogatimi mozaiki. Cerkev so po letu 1453 uporabljali kot mošejo, od 1933 pa je muzej. (glej sliko v zvezku/power pointu)

NOTRANJOST HAGIE SOFIE – prvotni mozaični okras so Arabci po zavzetju mesta v precejšnji meri uničili, stavbo so spremenili v mošejo, zunanji stavbni lupini so pridali minarete, v notranjost pa so obesili napisne tabele z izreki iz Korana.

SANI VITALE	AACHEN
Osnovni osmerokotnik v tlorisu	Osnovni osmerokotnik v tlorisu
Dve pravilni osmerokotni prizmi	Osrednji oktagon ovijeta dva obhoda, vsak v svoji ravnini
Vsaka stranica ima po tri okna, ločena s pilastri, vsa enako velika	Vsaka stranica ima le eno okno
Tridelna delitev	Arkade v nadstropju visoke – delita jih dve vrsti stebrov
Okoli srednjega oktagona je osem slopov, med katerimi sta po dva stebra	Stebri iz antičnih stavb

KONJENIŠKI KIPEC KARLA VELIKEGA – iz zakladnice katedrale v Metz, bron, 24 cm, 9. stol., Louvre, Pariz. Po zgledu antične konjenske upodobitve iz več posamič vlitih delov sestavljen bronasti kipec, ki kaže še sledove pozlatitve. Oblika glave je močno sorodna nekaterim upodobitvam na kovancih. Brki, krona z lilijami in oblika nožnice za meč kažejo na karolinškega vladarja. Ne vemo kje in v kakšnih okoliščinah je nastalo delo. Velika verjetnost je, da je nastalo po Karlovi smrti – v poznem obdobju dvorne šole pod Karlom Plešastim, še posebej, ker se upodobitve globusa prvokrat pojavijo ravno na upodobitvah tega vladarja.

LOPA V LORSCHU - Vhodna lopa nekdanjega samostana v Lorsch, iz časa po sredini 8. stoletja. Ima edinstveno podobo antičnega slavoloka pred podolgovatim preddverjem in vodi h glavnemu portalu nekdanje opatijske cerkve St. Nazarius.

To je eden redkih spomenikov karolinškega stavbarstva, ki se je ohranil do današnjih dni

Težki polstebri nosijo stropno tramovje, od tod se dvigajo pilastri s trikotnimi čeli.

Zidovje je na obeh straneh pokrito z belimi in rdečimi ploščicami različnih oblik, tako da vidimo skoraj migljajočo ploskev, ki učinkuje povsem neantično.

SIGVALDOVA PLOŠČA – umetnost se je vselej odzivala na potrebe in ta plošča je bila **sprva del cerkvene oprave** – delila je oltarni prostor od ladje. Zato so na njej upodobljeni simboli, ki so najpomembnejši v krščanstvu: na sredini je križ med dvema drevesoma, ki ponazarjata paradiž, v medaljonih ob straneh so upodobljeni evangelisti v svojih simboličnih podobah (sv. Matej – angel, sv. Janez – orel, sv. Marko – lev, sv. Luka - vol). Relief langobardskega klesarja je delo (sprva je bilo živo pobarvano), ki se izraža s **ploskovitim slogom** in z mnogimi **oblikami, ki so tako gosto nanizane ena ob drugi**, da govorimo o 'strahu pred praznino' (horor vacui).

OČITANJE GREHA – BRONASTA VRATA V HILDESHEIMU – ok. 100, cerkev sv. Mihaela. Za cerkev v Hildesheimu so po naročilu tamkajšnjega opata Bernwarda v **bronu ulili (v enem kosu) skoraj 4,5 m visoka vratna krila**. Učeni opat se je prav gotovo zgledoval po kakšnem podobnem delu iz Rima, severnonemški mojstri pa so dokazali svoje odlično znanje. **Na vsakem vratnem krilu je osem reliefov, kjer iz zgornjih gest in drž teles prepoznavamo ne le vsebino prizorov, ampak tudi čustvovanje oseb. Vitka telesa** so polna dramatičnosti, glave so marsikdaj polnoplastično oblikovane: **osebe se nagibajo iz bronaste plošče. Na reliefu sta upodobljena Adam in Eva, potem ko sta utrgala sadež z Drevesa spoznanja. Bog Oče** (v roki drži knjigo, torej zakonik) se je nagnil naprej, kot da bi ju želel zares dobro videti **in žuga s prstom**: Ali vama nisem zapovedal, da se ne dotikajta prepovedanega sadeža? **Adam je sklonjen in kaže s prstom na Evo, ta je še bolj sklonjena in kaže s prstom na zmaja**. Ta je velik le kot martinček, vendar se ne more skriti med redko rastlinje. Očitanje greha in prelaganje krivde je upodobljeno nazorno, kipar je povezal tragičnost greha z razkritjem človekove lastnosti, da napako težko prizna.

GERONOV KRIŽ – RAZPELO - Geronov križ v kölnski prestolnici, **hrastovina, 1,87 m**, obarvanje gotsko – verjetno **iz 14. stol.**, deblo križa in sij sta nova. Gero = kölnski nadškof ga je podaril ok. 970-76, je **najstarejša velika plastična podoba Križanega in ena najstarejših monumentalnih skulptur Zahodne Evrope**. **Nagnjena glava, kontrapost** vzeti iz antičnih zgledov, **naturalistično prikazano telo**, nagubanost povzeta po bizantinskih umetniških delih, velika napetost prta okoli ledij – vse to daje delu umetnostno renesančnost.

DAGOBERTOV PRESTOL - Bronasti zložljivi stol, iz pozlačenega bronu z levjimi glavami in šapami, začetek 9. stol. Izdelan je bil v kraljevi opatiji v Saint Denisu, Pariz.

EVANGELIST MARKO - Adin evangeliarij: evangelist Marko, **dvorna šola Karla Velikega. ok. 800**. Naročnica je bila neka Ada (Adin evangeliarij), figura je **prikazana prepričljivo plastično ter s slikarskim in risarskim obvladovanjem figure. Lahko rečemo, da dvorna šola tu dosega svoj umetniški vrh**.

POKLONITEV CESARJU OTONU II. ALI OTONU III. - Gre za **idealizirano podobo mladostnega cesarja**, ki prestoluje pod baldahinom. Prikazano je, kako spoštljivo se **mu klanjajo štiri zahodnoevropske dežele** – Germanija (germanski sever), Francija (galski zahod), Italija (romanski jug) in Alemanija (slovanski vzhod). Lahko rečemo, da je umetniku uspelo ustvariti prepričljivo **apoteozo otonskega cesarjevanja**. (apoteoza -e ž (o) poveličevanje, proslavljanje osebe ali stvari: drama se zaključi z apoteozo ljubezni; pretresljiva apoteoza človeka, trpljenja; // pri starih Grkih in Rimljanih povzdignjenje posebno zaslužnega človeka v božanstvo: apoteoza cesarja).

EVANGELIAR OTONA III., tik **pred letom 1000, Munchen**, Bayerische Staatsbibliothek. Nobene starejše **srednjeveške upodobitve** ne poznamo, ki bi tako **poudarjala vladarjevo veličastje**: na prestolu sedeči cesar ima v rokah žezlo z orlom (ptica vladarjev) in zemeljsko oblo s križem (kar pomeni oblast vladarja, ki je božji namestnik). Če bi se zravnal, bi bil precej višji od predstavnikov plemstva in cerkvenih odličnikov. Na sosednji strani pa prihajajo **k njemu štiri kronane glave**, ki jih napiso Roma, Gallia, Germania. Sclavinia označujejo kot **poosebitve štirih pokrajin**. Izjemna je upodobitev Sclaviniae, ki predstavlja dežele, poseljene s slovanskim prebivalstvom, ki so jih otonski vladarji težko, po bojih z Madžari (955), spet vključili v nemško cesarstvo in to je bil pomemben politični uspeh. Hkrati te **poosebitve pomenijo štiri strani otonskega cesarstva**, romanski jug, galski zahod, germanski sever in slovanski vzhod. – **popolna čelna upodobitev cesarja v najdragocenejši opravi** poudarja njegovo vladarsko veličastje, vse **druge osebe so v zasukih in z očmi uprtimi vanj**. Arhitektura za cesarjem **predstavlja njegovo palačo**; poosebitve pokrajin prihajajo prek travnatega pasu, za njimi pa se širi modrikasto-rožnato prostranstvo večernega neba. **Telesnost protagonistov je nakazana s toniranjem gub in prostor moramo slutiti v barvnih prelivih**.

KDO SO BILA LJUDSTVA, KI SO SE PRESELJEVALA IN KAJ SO SPROŽILA?

Ljudstva: Langobardi, Goti, Alamani, Slovani, ...

Povzročili: stapljanje antične dediščine s tradicijo germanskih plemen

Izoblikovanje novi umetnostnih središč in področij (langobardsko, merovinško, anglosaško, skandinavsko...)

DOSEŽKI KARLA VELIKEGA - Ponovna uvedba latinskega jezika. Reformiranje pisave in uvedba karolinške minuskule. Ustanavljanje pisarskih šol za prepisovanje klasične književnosti. Zbiranje in zapisovanje germanskih šeg in pesnitev, ki so jih dotlej ohranjali le v ustnem izročilu. Vpeljevanje kamnite gradnje, kakršno so poznali Rimljani namesto dotlej običajnega gradbenega načina v lesu. Prevzemanje človeškega lika v vse vrste likovne umetnosti. Uporabljanje antičnih ornamentalnih prvin (ornament akantovega lista, korintski kapitel).

KDO JE BIL KAREL VELIKI - je bil najmočnejši vladar zgodnje srednjeveške Evrope. Leta 800 ga za cesarja okrona papež Leon III, kot v zahvalo za pomoč proti Rimljanom. Po značaju je bil skrivnostna osebnost z lastnim mnenjem o veri, čeprav je s svojim kraljevanjem pomagal krepiti krščanstvo. Imel je velike politične načrte, zato je nastavljal sposobne ministre in poudarjal pomen izobraženosti. Združil je Z Evropo in ustvaril kraljestvo, enakovrednemu staremu rimskemu cesarstvu. Na svoje ozemlje je gledal kot na svojo lastnino, ki jo je zapustil svojim sinovom. Ne vemo pa ali je v sebi videl mednarodnega voditelja ali samo uspešnega plemenskega poglavarja.

RAZCVET KNJIŽNEGA SLIKARSTVA - Predvsem Italija in njena bizantinsko vplivana umetnost sta spodbudila cesarjeva poglobljena kulturna prizadevanja. Tu je bilo moč najti knjige, ki so postale vzor nove reprodukcije, in tu je Karel dal menihu Godeskalku prvo naročilo te vrste. Temu je sledila še cela vrsta velikih in razkošnih rokopisov, ki so predstavljali tako imenovano dvorno šolo.

V njihovih miniaturah je poznoantično slikarstvo doživelo ponovno vstajenje. Karel Veliki je pritegoval na svoj dvor učenjake, umetnike in rokodelce iz vseh delov svoje razsežne države.

Pisarsko delo, ki so ga prav posebno gojili v samostanih, je izviral iz želja po pristnih prepisih liturgičnih in znanstvenih besedil in celo Biblije, ki so jih zaradi boljše razlage opremili še z barvnimi slikami. Dvorna šola v njegovi prestolnici Achnu je postala najpomembnejše središče znanja zahodnega krščanstva in vanjo je cesar pripeljal mnoge učenjake in učitelje. Šole je ustanavljal po škofijah in samostanih vsega cesarstva, s čimer je spodbudil ponovno oživitev kulture, kar je imelo globoke in dolgotrajne učinke in je največ prispevalo k temu, da imenujemo njegovo dobo tudi karolinška renesansa*. Karel Veliki je bil po smrti ves srednji vek deležen slave junaka, o čemer priča ep Pesnitev o Rolandu. Mnogi od teh *codices (rokopisnih knjig)* so bili v prekrasnih platnicah, med katerimi so tiste, ki so bile izrezljane iz slonove kosti- bolje prestale čase in so dandanes tudi bolje ohranjene. Prav po njih si lahko predstavljamo kiparske okrase, ki pa jih je ohranjenih izjemno malo. Vsa dela pa so- lahko rečemo – tesno navezana na poznoantične zglede. Zelo lepi so tudi izdelki iz zlata. To kovino so skoraj v arhaičnem duhu povezovali z višjimi silami in vsebinami, veljalo je (zlato) celo za prisposodbo božje luči, ki je oblivala zemeljsko veličanstvo. Zlatarski izdelki pričajo o visokem rokodelskem znanju in veliki oblikovalski moči.

KDAJ IN KDO JE DOVOLIL UPORABO KRŠČANSKE VERE?

Cesar Konstantin je leta 313 izdal t.i. tolerančni edikt, s katerim je krščanstvo postalo dovoljena veroizpoved.

KDAJ JE PROPADLO ZAHODNORIMSKO CESARSTVO IN KDAJ VZHODNO CESARSTVO?

Zahodnorimsko: 476.

Vzhodnorimsko:

KAKŠNI SO BILI RAZLOGI ZA PROPAD ZAHODNEGA CESARSTVA?

Ko je germanski vojščak Odoaker premagal zadnjega Zahodnorimskega cesarja Romulusa Avgustusa, je zahodnorimsko cesarstvo propadlo in na njegovem ozemlju so se naselila ta različna za Rimljane barbarska ljudstva (Vandali, Huni, Slovani, Germani...)